

'70'ler New York'unda bir Tosun Bayraktar

Yaptığı işler kadar hayatının savrulduğu noktalar da çarpıcı Tosun Bayraktar. Şok etkisi yaratan performansların sahibi, Fa'sta ismiyle, Halveti-Cerrahi tarihten itibaren seyh... Bugün 91 yaşında olan Tosun Bayraktar hem '70lerde yaptığı işler hem de 2012 tarihli yapıtlarını 3 Aralık'a da Milli Reşarans Sanat Galerisi'nde izleyeceğiz.

SALİHA YAVUZ
saliha.yavuz@gmail.com

Tosun Bayraktar, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi ve İngiliz Dil Edebiyatı Bölümü'ne yazılıp ardından Berkeley'de mimarlık fakültesine devam etti. Londra'da sanat tarihi eğitimi ardından Paris'te André Lhote ve Fernand Léger atölyelerinde eğitim aldı. '70'lerde Newark Müzesi ve Guggenheim Müzesi tarafından ödüllere layık görüldü. New York'taki çok eden happening'lere, performanslara imza attı. Hem aynı zamanda hem de insanın kendisi, bedeni ve iç dünyasını ilahlaştırarak sorguladıkları bulundukları sergilerin izlenimi döneme herkeş çok etti. 1974'te sanatı herakâtağın birçok eserini imza etti; kalan yapıtlarını ve arşivini Yahşi Baraz'a teslim etti.

Milli Reşarans Sanat Galerisi'nde ekim ayı sonunda açılan "Tosun Bayraktar 1960'dan 2016'ya... Fa'sa Fes" sergisinde şimdi 91 yaşında olan sanatçıımız "60 ve '70' sonlarında yaptığı karışık teknik sanat eserleri, İstanbul Modern Koleksiyonu'na da yer alan 1965 tarihli, ilk kez doğu boyutuna resmine gördüğü dönemden "Tosun Bayraktar Amerikanlaşmış" adlı eseri, Yahşi Baraz Koleksiyonu ve Enol Akyavaş Koleksiyonu'ndan ödünç alınmış polyester, dâneli gips sanatına yer

etmiş malzemelerle gerçekleştirdiği heykelleri yer alıyor. Sanatçı hakkında konuşulmasında en çok neden olan o ünlü performansın ve çevresinden gelen tepkilere dair videolar ise galeride varılan bir odada izleyiciler sunuluyor. Performansların süratlığı kadar, izleyicinin tepkisi ve katılımla sahit olmak, '70'ler New York'una dair fikir edinecek adına videolar serginin önemli bir parçası. Serginin süsüncü bir başka kısmı ise sanatçının 2012 tarihli, geçmişte yaptığı işlerden çok daha fazla, keskinlikle daha süslü ve herakâtağın öze niteliklerini yansıtan yeni, renkli resimler.

Her sergi için kitap yayımlanma geleneğini sürdüren Milli Reşarans Sanat Galerisi Tosun Bayraktar sergisi için de Ulaş Uğur tasarımlı kitaplar bir kitap ortaya koydu. Serginin toparlayıcı sunumuna önemli katkıları olan kitapta, 2000'li yıllarda Türkiye sanat ortamında yeni arayışlar üzerine araştırma yapanları Tosun Bayraktar'a karşılıklı Aha Antmen'in kapsamlı bir metni ve röportajı ile birlikte, Oğuz Erten'in hazırladığı detaylı bir biyografisi yer alıyor. Serinin anlamı birçok eser ve belge de yine de kitapta görülebilir.

Eğitilmiş resimler yapan bir ressam, Fa'sta bir iş adamı, '70'lerin New York'unda askılara zarar performansları yapan bir sanatçı, Cerrahi tarihten itibaren bilinen Bayraktar tarihten

arın ABD'deki seyhisi Tosun Bayraktar'ın ABD'deki frentilerini bir araya getiren yeni sergisi vesilesiyle Milli Reşarans Sanat Galerisi'nde açılış konuşması yapıldı.

Sanatçıların çocuklarımızda bayraktar, nasıl devam ediyor?

Sergi kitabında bahsettiğim gibi dedim ki Türkiye'de çoklukla resim yapmaya başladım. Ve hiç vakamı bırakmadım. Bir ara Fa'sta farklı bir meslekle uğraştık; güvün kışım alanında çalıştık. Fakat seçebildim ki sanat kısmı edildik olarak Robert Kolej'de bulduğum Londra'da, Paris'te, Kazablanka'da, Amerika'da devam etti.

Sergide daha çok '70'lerdeki işleriniz yer alıyor. Shock art ve New York'taki sanat ortamı o dönem anlamında. O zamanlar Türkiye'de inancın nasıldı?
Ben '50'lerde İstanbul'daydım. O zamanlar galeri yoktu. '70'lerde de yok. Tek Yahşi Baraz'ın galeriesi ve Mıvra Galeriesi vardı. Ne bir sanat ortamı ne de sanat mecammaları vardı. O sıra ben New York'taydım. Burada o yapıtığım işleri yapıyordum beni yapıyorlardı herhalde.

2016 başlarında İstanbul'da Bogaz'ın birakıldığı yer heykel var, konuşmaların kalıp yapıtığınız. Herkes ceter sanatını örtüyor yağı kalktı. Türkiye

"Riverside Müzesi'nde 'Love America or Live' düzenlemesinde bir askeri havacının sanki yağı kesilmiş gibi bir işim vardı. İçine gerçek et koyuyordum. Bakınca insan bacağı gereken orada kopmuş gibi görünüyor. ... Onu birisi satın aldı. Sonra gelip şikayet etti. 'Bu et kurtlandı, ben n'apayım' diye. 'N'aparsan yapı, içine koyduğum etti çiklet, kasapın al yenisini koy' dedim. Ben ömürlü sanat istemiyordum zaten. Gelsin gitsin."

bir yana, o dönem New York'umu düşününce yapıtığınız şey orası için çok eksikler anlamında.

Polide başımız çok kez beları geldi. Hatta oğluma teyrik ettiler, ben teyrik henler. Çirkik çirkik yanı. O zamanlar happening yapan kimseler vardı ama güvün nazik şekilde. Birim yapıtımın "street theatre" (sokak tiyatrosu) diye adlandırıldı. Ne dedim evvel ne de

beden sonra bunu başka yapan pek olmadı. Bu söylediklerim zaman Vietnam harbi sıras, hippilerin zamanı... Yani Amerika'nın sıras bakımından düşününce çama okumaya başladığı zamanlar; ardından buna tepki olarak ahlağın azalması, istediğimize yat kalkı yavaşızın ortaya çıktığı zamanlar. Bu durum, dönem ve ortam beni üzdü, daha da ötesi, kızdırdı. O kavganın alametleri olarak çok o işler, performanslar çıktı. Sakatlık, sokak ortasında çıplak performanslar, domuzlar, gerçek lan...

Bir yandan da beden, duygu ve zihin dengensiz kurulmasına yönelik yöneltti, öğretileri ile bilinen George Gardner'ın takip ettiğini bir dönem bu ayı zamanda. Bence ilerisinde onun önelemi bir ekisi var. Sergide de yer alan, İstanbul Modern koleksiyonundaki resminde bu okunuyor örneğin.

Yarılmıyorsam 1961'de Amerika'ya gittim. Güder gitmez Gardner'ın disiplini ne girdim. 18 sene boyunca, tasavvufa inisib edilecek kadar onlarla uğraştık. 1960'larında doğu yapıtımın çamaşına larla bakiğında "İstanbul sergide güvün ama kitapta görülebilirsin" figür güvün mece bakiğında resmine. Çirkik figürler. Ondan sonra resim güvün, heykel kaldı. Normal malzemelerle heykel yapıtımın zaten. Polyester ve benzeri malzemeler kullandım. Eten heykeller

Süreyya Evren
sureyyaev@gmail.com

Pes peşe gelen çok sayıda toparlacısı sergi, güncel sanat tarihinin bilgilimevce köşe bucağına kayıyor, bilgi de iyi bakamadıkları zamanda adanmış kafamındaki aramız karışımına neden oluyor. Bütün bunları nasıl dizenleyeceğim? Yemek nasıl dünlünce? Sanatçı kartı.

Şok konusu sergilerin bir bölümü doğrudan arve ödünç alıyor, bir bölümü ise arve ödünçlemesi hiç yapılmadığı sanıldığı çarpıyor. Sügeçümü Milli Reşarans Sanat Galerisi'ndeki "Fa'sa Fes" başlıklı Tosun Bayraktar sergisi (5 Ekim-5 Aralık 2016) SALT Galata'daki 2014'e damla yarın "İngiltere'den Seygilerle İsmail Saray" başlıklı İsmail Saray sergisi (13 Eylül-2 Kasım 2016). 18 Kasım 2014-10 Ocak 2015 tarihleri arasında da SALT Ulus-Ankara'ya veya doğrudan kendisi üzerine katılan bir arşivci konuşan Serhat Kiraz'ın "Görünüm Düzlemi" başlıklı sergisi bir arşivci düşünmeye değer eserleri. ARTER'deki Nil Yalter'in "Kayıt Dışı" sergisi ve Bilge Friedländer'in "Sözlemler, Sayılar,

Çizimler" salı işleri ve (Friedländer'in sadece belirli bir bölümün öne çıkarılmasında görünen gibi) bugünden geriye yeni kurayın denemelerini konuşuyoruz.

Tosun Bayraktar'ın güncel sanatın hazmetmesi özellikle zor; başka bir tür demir keşlebi Bayraktar. Pek çok anlamı taşıyor. Bugüne dek ağırlık adedirliğimizde savaşı "ceter ceter" bir şekilde öksünen gösteriyor ve yüksek sanatı egisi denince aklımıza gelen çok ötesine geçiyor.

Bayraktar'ın geçdiği yılların çoğu Türkiye sanatının ukiunda çok bir yere oturmak iki katı o yfidedir. Öryantalistlik Türkiye'den gelen sanatçı olarak, Avrupa'da bakışları daha fazla hissediliyor, temsil rolleri sükleven temalara ve konulara da pek itibar etmemiş Bayraktar; birer ve yüklebi bir süs değili de gerçek bir meslele olarak edilebilmiş, aynı Amerika'nın da gerçek bir meslele gibi edilebilmiş görülmüş gibi.

Öhüme, cansızlara ve ölülerle duardırın Bört eden bu çapıncın güvün, tarihten bugüne güvün katığına da aykırı sanatın güvün, bir hadisesi stilüsü olarak sanatın güvün, Başa istiklal mücahedelerinin milli güvünçüne, budizm-

Türkiye güncel sanatının kırkayması

den Süheverdi'ye, Robert Kolej'de elektrikli keşip tekerlekleri çiyelerce, Amerikan askerlerinin tüpüyle zeylecek meşruyet kazınmalarını engelleyen güvünce 1988'in güvünce uzanıyor. Bu satırlar daha önce adanmış, bu tip verileri arka arkaya diyezce anılatılabilecek bir hava değil. Anlam arzusunu, anlam arzusundaki cildiyeti, bunları sanatta bitirilememesindeki cildiyeti, kastedilenle yapılan arasındaki sonuç bağını görmek gerekiyor. Yelbi bir "Hakim Bey" gibi heterodoks İslam'ın davine güvünce de apayrı bir fakülte, Bayraktar'ın 1960'larda kurduğu "Cececi Otuzom Bölgesi" ve bu gövle de bakılmı gerekiyor.

Tim hayvânığlıle "Bir simdi bu bilgileri ne yapıtacağız?" sorusu karşınca cüküyer her sefide... Bu mikro geceklinin kombine bilgisi nasıl yapılabilecek, sanat tarihinin yeni güvüncele arından sanat tarihinin dair anlamın nasıl bitirilebileceği? Bayraktar'ın işleri kerahı kurulu anti-militarizm tarihinin; nasıl bitirilebileceği? Soru bunları nasıl işgal bir şekilde birlikte anlatabileceği sorusu. 2000'lerin ortalarında Türkiye güncel sanatının kritik anları da jeren tarihini dair anları da çok şabdeliğim. Stüdi bu sergiler

anlatısı istikrarsızlaştırıyor. Lineer, somut bulanlık noktası olan bir anlatı kurmamak gerektiği ya da bunun pek bir anlam sağlanamazca da ortada.

Tosun Bayraktar'ın performanslarına bakınca bu işlerin tek bir öksüğü olduğunu düşünürsünüz. Mitolojileri eksik... Müğiltilenmiş, baklarında biriken söylenebilir çok. Aynı eksiklik diğer sanatçılarda da geçerli ve yarıklar, kıtıpları, sergilerin ve etkinliklerin bir teriyebile bu eksikliği farklı kollarla eden biriktire katıyama çalıştığını güvüncele.

Tim bunları mevcut anlamın içine gümek ve her ayın yer değırtimesini azak uydurmak gerekiyor... Yeni anlatılar kurmak gerekcek bunlardan... Sanki bir sehin kırkayması yağı yağı ortaya çıkıyor, parçalar ağır ağır kendilerini belirginleştiriyorlar veya bakılacakları amp işleni bitüne değil ru uatılabiliyor.

Nil Yalter'in "Kayıt Dışı" sergisinde ki Deniz Gezmiş (1972) işi daha önce biliniyor olsadı kurucu işlerden biri olarak anılabilirdi. Gündelik bir konuşma cemasında "Yalter'in odası gibi deniyorum canım" dediğimde Deniz Gezmiş işinde ki "medeviyet eylemi" olarak odanın söz ediliğini herkeş

lirdi. Bilge Friedländer'in tamamına ise bu sergide yeni buluştu. Orada ne olduğunu tam kavrayamama çabası.

MacKa Sanat'ta bir yandan kapayın ama bir yandan da çoktan kapayın gibi kendiliğimize bilgi yapıtım konuşma eğilimi. Serhat Kiraz sergisinin ortasında daha anlaşılan konuşan bir duyuru sergi mekânından çalınan bu köşede galerinin kendisi arşivine dair araştırma yapıtımını duyurtuyor.

O yanından serginin kendisinde de her yerlere tekrar tekrar arşiv söcüğünü görürsünüz. Bir meşahetinin theatralarda bulabileceğiniz bu mekânın meşhur müdavimleri fotoğrafçuları gibi birer, birer anları, yıllar, hayaller üzerinden bağlar gibi, birer da resimleri, zamanları ve ete avuca geleneğini MacKa Sanat'ın endes katıyama larıyla uyumlu bir şekilde bir nise döğünce gibi... Tosun Bayraktar sergisi de sanataçısı yapıtım serbentini taşıyıcı bir sövleyle sergilerin yanı ortasına katıyor, kıtıpları, mektuplarını, bakında cüküm yazıları camlı bir masada en kritik işlerini yanında sunarak arşiv sunma ile sanat sergisi meşahetini kısaca tanıyama meşahetini.

Sanırım şok kadranı sövlecek yeterli bizim için... Özet alınmıştır...

yapmaya başladım, sonra da durduk zaten. Muhakkak ki Gurdjieff'in de etisi vardır.

O etten heykellerin sürecini merak ediyorum. Kitapta Abu Antmen'le röportajında söylediğiniz bir şey var: "... Çaplıklık insanın dışının hakikati. Birden görünmeyen beden örtüsünün içinde iç hakikat var; kalp, ciğer, mide, bağırsaklar, vs. Bunu görmek için insanın içine girmek lazım, yani insanı yine maddi olarak daha iyi görmek için..." O dönem işlerinizde cinsellik de olduğundan bu söylediğiniz şunu düşünüyor: Maddiyatta bakınca o organlar ne kadar içimizde vardır ve içimizde güzelleşse de sizin heykellerinizde ya da performanslarınızda gibi dışı çıkarıp bakınca çirkin, pis, iğrenç gibi algılanıyor.

1970'te Prince Street'te yaptığım performans "Love America or Live" bittiği zaman 100 metre uzunluğunda 20 metre genişliğindeki bu cadde Pollock'un yaptığı resimlerden çok daha güzel bir resme dönmüştü, çünkü sonunda kan yağmurunu oldu. Bu hesaplayarak yaptığım bir şeydi. Edepsizce olmalarına rağmen yaptığım işlerde estetik hiçbir zaman kaybolmadı. İnsan kanını, ciğerini falan görünce ürker; oysaki ne kadar güzel...

Mesela 1971'de yaptığımız "Harpte Ölmüş Bir Askerin Cenaze Töreni" adlı performanstaki cesedi görünce Damien Hirst'un köpek balığı tankı (1991) işi geldi aklıma. Savaş kaygınız da yoktu herhalde o zaman değil mi?

Onun kullandığı dondurucu madde yerine, biz başka bir şey kullanıyorduk tabii. Çok da ömürlü değillerdi. Kimse benimkini alıp evine koymazdı. Mesela Riverside Müzesi'nde "Love America or Live" düzenlemesinde bir askeri havacının sanki ayağı kesilmiş gibi bir işim vardı. Onun içine gerçek et koymuştum. Bakınca insan bacağı gerçekten orada kopmuş gibi görünüyordu... Onu birisi satın aldı. Sonra gelip bana şikayet etti. "Bu et kurtlandı, ben n'apayım" diye. "N'aparsan yap, içine koyduğum et çıkar, kasaptan al yenisini koy" dedim. Ben ömürlü sanat istemiyordum zaten. Gelsin gitsin. Mesela o ceset bir hafta orada kaldı. Bir hafta sonra onu bayagi bir tabuta koyduk, bir gece yarısi stok market merdivenlerine bıraktık, kıyanet kopmuştu ertesi gün.

Bugün bakınca 'bu delilik' diye geçiyor aklından ama güzel bir delilik. Size de öyle geliyor mu?

Tosun Bayrak, "Tosun Bayrak'ın Amerikanlaşması", 1965, İstanbul Modern Koleksiyonu

Ben yaptıklarından utanmıyorum. Çünkü onlar gayet ciddi, iyi niyetle yapılmış işlerdi.

Sanat tarihinize bakınca '60'larda koyu renkli, soyut resimler yaptığınızı görüyoruz. Bugünse rengarenk, bambaşka resimler yapıyorsunuz.

Çoğu sanatkarın ciddi suretle sanat tahsili yoktur. Benim var. Desen öğrendik, renk öğrendik, Lhote ile çalıştık. Ben korkak adam değilim ama renkten hep korktum. Ben empresyonistleri sevmem mesela. Bana cici bici gelir onlar. Ben istedim ki ne form ne derinlik ne de ışık-gölge olsun. Bütün resim yapmanın, yapmak isteyenlerin istedikleri ve öğrendikleri şeyleri bırakıp yeni bir usul bulayım ki bu bulduğum üslup

gözü angaje etsin, yani bırakıp gidemeyen adam. Ve bunları, zevkle yaptım. Sergide de görüyorsunuz, bazıları daha basit, kaba, bazıları daha ince süreçte yapılmış işler. O zamanlar bir iddiam vardı. Şimdi bir iddiam kalmadı, keyif için resim yapıyorum. Dedim ki "Ulan şimdiye kadar renk kullanmadın, al boyaları, fırçaları"... Ve bu renkli soyut resimler çıktı. Bu resimler çabuk yapılmış resimler. İddia olmayınca, keyfine kalınca... Zevk aldım ama... Bu kadar korktum ama ne güzel şeymiş dedim.

'70'lerdeki 'çilgün sanatçı' bugün bir şeyh. 45 yıl önceki Tosun Bayrak bir uça, bugünkü Tosun Bayrak başka bir uça. Siz ne dersiniz bu konuda?

Bizim isimimiz Halveti. Halveti çekil-

mek, kendini saklamak demek. Bizim meşrebimiz şudur; halk arasına çıkacaksın. Onlardan katıyen farklı görünmeyeceksin, deli gibi çalışacaksın dünyaya. Efendim "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya çalış, ölümlüdeki daki ka ölmeyecekmiş gibi ahirete çalış" derdi. Buraya gireceksin "Merhaba" diyeceksin, havadan sudan bahsedeceksin, işini gücünü yapacaksın. Sunu de derdi mesela: "Cebinde cüzdanın dolu olsun ama kalbine girmesin." Halvetilik ila keşif gibi bir odaya saklanmak değil. Halk içinde yine sen kendini muhafaza edeceksin. Çok daha zor. Ben sanatı bıraktığım zaman, herhalde '74 civarı olmalı, tarikatlı değildim. Nedense, gördüğümüz gibi gençliğimde yakışıklı adamları ama katıyen kendini yakışık-

lı hissetmedim. Ben kendimi güreşçiliğim de olduğundan yağlı, iri, hantal adam görürdüm. Mesela hanımlar alaka gösterdiğinde şaşardım, "Bana nasıl alaka gösteriyorlar" diye. Demek istediğim, hayatında hiçbir zaman gururlu olmadım. Ama bu öyle bir zehir ki bir kız gelip "A, o siz misiniz?" deyince bir baktım, sanki aya varacağım. Sonra dedim ki "Vur kafasına bir tekme, bundan sonra ben bu işi yapmam."

Bugün keyif için resim yaparken bir sergi vesilesiyle buradasınız ama?

Diyorum ya sergi falan bana "Fasa Fiso". İstediyim gibi fotoğraf çekin, konuşun; benim için fasa fiso bunlar. İstediyim gibi "Ne büyük ressam" deyin bana yutturamazsınız.